

ВТЕЧА З ГУЛАГУ

Про повернення нескореного українця, жителя села Голішів Семена Тишкевича, можна було б зняти захоплюючий фільм. Дві втечі – з німецької тюрми і радянського концтабору, дев'яносто один день у камері смертників. Бог його зберіг, дав сил, терпіння та розуму встояти і не зламатися. Розмова з ним була записана журналістом з Волині ще за життя Семена Костянтиновича. Минає рік, як він назажди залишив цей світ...

ПРАВСЛАВНЕ ІМ'Я – НАДІЙНИЙ АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Семен Тишкевич пояснював походження свого рідкісного імені так. Народився він у вересні 1922 року, акрив у день святителя Семена Горинського. Тишкевич на все своє сповнене випробувань життя отримав дуже надійного ангела-охоронця.

Чотири класи початкової школи хлопчина закінчив у Голішеві. Три роки ходив у Клевань в семирічну польську школу. А ще вчився

у духовому оркестрі, який був при місцевій пожежній частині. Так що юний Тишкевич ще здобув і музичну освіту, бо поляки вчили безплатно.

Національна свідомість українця сформувалася в умовах польської окупації. У селі на той час було дві підпільні організації, які конкурували між собою, але не чіпали одні одних: КПЗУ – комуністи, і ОУН – націоналісти. В ОУН була краща конспірація, а комуністи досить часто влаштовували публічні акції – вивішували червоні прапори. Вже тоді Семен Тишке-

вич познайомився з націоналістами. Його приваблювала їхня програма, девізом якої були слова: «Здобудеш Українську державу, або згинеш в боротьбі за неї!». У вересні 1939 року до нас прийшла радянська армія, поляки в паніці вже не мали куди втікати, – каже Семен Костянтинович – Солдати називали виволопителів, виходили на трасу і зустрічали з квітами, як братів. Я ще тоді звернув увагу – вони були голодні і страшно заплякани.

ВИБРАВСЯ З РІВНЕНЬСЬКОЇ ТЮРМИ ЧЕРЕЗ ДАХ

Визволителі створили видимість демократії – організували вибори сільського голови. Але тут у влади стався прокол. Найвні селяни висунули свого кандидата і стали агітувати за нього. Тоді терпів владу упервався, і за це чекісти забрали трьох хлопців з Голішева.



Подружжя Віра та Семен Тишкевичі з автором нариса «Круті повороти» Анатолієм Петриковим (ліва) біля будинку Тишкевичів в Голішеві.

ВТЕЧА З ГУЛАГУ

Якраз у неділю, 22 червня 1941 року, радянська влада організувала показовий суд над заарештованими націоналістами.

– Приїхали у Голішів суддя, прокурор зі своєю, – пригадує Семен Костянтинович. – Зігнали людей. Тільки розпочався судовий процес, як ми побачили, що на Рівне літаки зі свастиками летять. Люди з криками «Війна!» розбіглися з того суду. Навіть заарештованих ніхто не охороняв. Через кілька днів у село прийшли німці. Призначили сільського голову.

У 1941 році ОУН Бандери організувало військовий вишкіл для молодих націоналістів у Клеванському замку. Готували похідну групу з 50-ти людей на схід. Тишкевичу присвоїли звання бунчужного. Група вже навіть вирушила на Київ і дійшла до Житомира, але несподівано отримали наказ вертатися додому. Семен анаштувався бухгалтером у сільно, мав відповідний документ – аусвайс. Його німці не зачіпали.

Весною 1943-го сільський голова зібрав всіх жителів на збори. На підводах приїхали німці і польські поліцаї. Всіх людей оточили, вишуквали в три ряди. Відібрали 75 осіб і загнали в стайню. Голови наказали знайти 15 підвід. А потім оголосили, що йдуть по катах робити трус. Через кілька годин повернулися і повели заарештованих селян на Рівне. П'ятеро людей на підводі і дві поліцей-охоронці.

– Ми могли б легко справитися з тєю охороною, а далі? – розказує Семен Тишкевич. – Приїдуть німці і сплять село, розстріляють наші родини. Вирішили поки не втікати. Привезли у Рівне в тюрму. Не знаю, чому, але наступного дня нас погнали на залізничний вокзал у баню, яка була обладнана у вагонах. Але німці були не обачні: якби нас арештували чекісти, то оплавив би всіх паровозом. А то

велику дошку і поставив її на бочку. Так по тій дошці переліз через тюрмну стіну. Страшенно подер руки в колючу проволоку. Просто диво, що ніхто мене не побачив. Сам Бог мені допомагав – я не зустрів ні німця, ні поліцай. За втечу розстріляли б на місці.

Коли пан Семен розповідав цей епізод, то дуже хвилювався, ніби ще раз переживав свою втечу з рівненської тюрми.

– Старався йти, не поспішаючи, хоча дуже хотілося кинутися бігти. Але стримував себе. Серед поля була самотня хатина. Коли я, весь закривавлений, зайшов туди, якась мовчазна жінка промила мої рани, зирала з віна фіранку, видно, в хаті більше нічого не було, і перав язала руки. Я навіть не знаю, як звали мою рятівницю...

Після втечі з тюрми я пішов в УПА і відділ Підмарного. У мене було псевдо Петро Могила. Наш відділ складався з двох сотень і дислокувався у селі Сухівці. Коли підійшов фронт, наші провідники прийняли рішення розформувати відділ і розійтися на невеличкі групи, розійтися по домівках і зачатися в кривіках. Ранньою весною 1944 року я захворів на тиф і лежав вдома. Одного ранку, 11 березня 1944 року, все село оточили військами НКВС. З хати в хату ходили чекісти. Вони точно знали, де живуть повстанці. Майже весь відділ видав провокатор Василь Нижник на псевдо Зоря, про що ми вже потім дізналися. Він сам з Полтавщини, і потрапив в наше село ще під час громадянської війни, одружився на місцевій дівчині. А коли більшовики відступали, то Нижник дружину забрав із собою в радянську Україну. Років двадцять про нього нічого не чути. Він об'явився в селі під час німецької окупації разом з дружиною та трьома дітьми. Був офіцером НКВС, але ж ми цього не знали. Розстріляли його, а жінку й дітей

сотів в таборі вистачало. Між собою домовилися, що під час втечі не будемо чинити ніякого насилиства над цивільними людьми, не будемо грабувати та вбивати, боронь, Боже. Ми ж не бандити, а борці за вільну Україну. День втечі призначили на 14 жовтня 1944 року. Як завжди, нас людей двісті, вивели в тайгу на роботу. Ми домовилися в кінці робочого дня забрати зброю у начальника конвою та охоронців, але не вбивати їх. Згідно з розробленим планом, на офіцера наваж Міша Сила. Цей чоловік повністю відповідав своєму прізвиську. Родом він із села Підлісці біля Кременця на Тернопільщині. Коли начальник конвою перерухнувся, Міша нас і підійшов до Міши, хлопець обхопив його заду і ножем відрізав кобуру з пістолетом. Начальник розгубився. Ми всі кинулися в ліс. Конвою вже нічого не міг зробити.

Втікачі розбилися на невеличкі групи. Ніяких запасів харчів та теплої одягу не мали. Разом з Семеном Тишкевичем ще були Міша Сила та Гриша Лукашук.

Йшли вони дрімуючою тайгою тільки вдень. Орієнтувалися по деревах та сонцю. Вночі один чергував, а двоє спали. Перші три дні харчувалися сирими грибами та журавлиною.

Якось втікачі натрапили на одне село. Вночі запали в колгоспний хліб, витягнули козу. Так у них з'явилося м'ясо. Спекли його на патиках, як шашлик, і нагали гарячого з голоду. У них навіть солі не було. Напилися з калюжі води. Зібрався йти далі, а ноги не спускаються, відяглися.

Три доби лежали, поки ноги не відійшли. Тоді рушили далі. За їхніми приблизними підрахунками, за два тижні вони подолали 350 кілометрів.

Всі групи втікачів рухалися в одному напрямку – на південь, і за-



Віра та Семен одружилися на засланнях в далекому Іркутську. 1937р.

конвою Корольов і собаківник Пліменов. Вони приблизно вирухували, до якого села ми могли діти. Там всіх жителів підняли на ноги. Людям казали, що група вирок, не було ніякої реакції: розстріл, значить, розстріл, аби тільки швидше, щоб не мучилися. Годували настільки поганю, що вже не було сил навіть встати на

«Клеванський Тракт»
№43 (452) 12 листопада 2010

3

Долі людські

Коли нас з бані вели назад у тюрму, то до кожного хтось з родини приїхав. Привезли одяг та харчі. Стали нам передавати перед воротами, і в той момент двос хлопців втекли, навіть охоронці не помітили. Нас загнали в камеру, порухували – двоє людей на вистачало: Вигнали на тюремний двір, вишукували. Перед стром

постраждав від комуністів. Ми підозрювали, що він провокатор, але доказів цього не було. Сказали про свої згоди нашому керівникові, але провідник відповів, що Зоря чесніший за всіх нас. Нижник був кузарем, тому знав весь відділ в обличчя.

За мною прийшли о п'яті ранку. Обшукали, але зброю не знай-

редження. Біля мостів та переправ робили засідки. Цікаво, що шукали їх табірні охоронці на чолі з начальником конвою Корольовим. Тільки завдяки щасливому збігов обставин вони одного вечора не потрапили в руки своїх переслідувачам. Підійшли до річки. Затаїлися у стіжку із сіном. Збиралися переправитися через

Нас оточили і без попередження стали стріляти. У них був нахвиз бивати на місці. Коли почалася стрілянина, я кинувся під густі ялини, гілля яких було опущене аж до землі. Нас врятував вогонь і темна ніч. Відійшов на метр вліс – і все, нічого не видно. Переслідувачі нас загубили.

Я лежав під ялинами і слухав їхню розмову. Вони постійно біля нашого вогнища і пішли почувати в село, навіть у засідці нікого не залишили. Через деякий час з кушів виліз Гриша і подав умовний сигнал. А Міша Сила так і не відгукнувся, видно, далеко забіг в тайгу. Ми з Грицьком нагрілися коло вогню і рушили далі, але став падати сніг. Як ми не старалися, але все ж залишили сліди. Нас наздогнали десь о десятій ранку. Пустили по сліду собаку, який накинута на нас і став рвати. Підбіг начальник конвою Корольов і вдарив Гришу папкою, аж той заревів і впа. Мені наказали: «Піднімай його», бо Гриша вже встати не міг.

Привели в село. А там вже пішов гомолос, що зловили бандитів. Як там на нас йшли дивитися – від старого до малого! Двері не зачинялися. Ми були, як затравлені звірі – зарослі, страшенні, вошві, пропахлі димом. Цікаво, що люди по-різному до нас ставилися. Одні кричали: "Розстріляти бандитів!", інші співчували, дехто навіть плакав.

Хазяйка, де нас тримали, наварила картоплі, але Гриша вже не хотів їсти. Він не міг навіть рухатися. Хлопця везли на підводі, а мене гнали пішки. На третій день цієї каторжної дороги Гриша помер. В одному селі зробили ящика і поховали мого товариша. Скільки я просив конвоїрів, щоб сказали, як це поселення називається, але вони були невблаганні. Так що я й не знаю, де точно похований волинянин Григорій Лукашук. Йому тоді було тільки 17 літ. Мені не вдалося знайти його родичку.

Перед «октябрьською» мене пригнали у Великий Устог в тюрму, Мішку Силу через кілька днів також втімали. Він зайшов у село, попросив їсти, і його арештували. Всього зловили 18 людей, і в кінці грудня 1944-го нас судили. Чотири дні йшов процес.

Мені, Михайлові Силі і Сергію Тетерину з Кременця дали вищу

після цього стали краще годувати. Нас на світі тільки молодість і тримала.

Як класце замок, то в душі з'являвся холодок: «Може, вже прийшли по мене?» Щодня чекав смерті і молився. Десь через місяць зрозумів, що не розстріляють. До мене в камеру прибігла мишка, я розмовляв з нею і годував хлібом. З Москви пришло помилювання: замінити розстріл на 20 років каторги. У камері-одиночці я провів 91 день.

З Вологди особливо небезпечного злочинця Тишкевича етапом відправили на Воркуту, там працював до 1953 року. Після смерті Сталіна табірні застрайкували. До них приїжджав Генеральний прокурор Руденко і заступник міністра внутрішніх справ генерал Масленников. Після московської комісії в'язням списали третину строку, пом'якшили режим, і вони вийшли на роботу.

Восени 1953-го Samen Тишкевич отримав ще один «сюрприз» від долі – його забрали з табору у тюрму. Ніхто не пояснював причину, очевидно, табірне начальство вирішило, що він був ініціатором страйку. Потрапив у сумнозвісний Володимирський централ – найстрашнішу тюрму в Радянському Союзі. Навіть досвідчений зах ледве пережив рік закритої в'язниці. У камерах було чути, як пропала муха. У в'язнях передягнули у смугасту тюремну форму. Після тюрми – знову табір за 300 кілометрів від Воркути. Шлях до волі для українця був непростий. Коли жив на поселенні, ледве знову не потрапив за ґрати – надумав провідати батька на засланні в Іркутську. Мама померла в таборі ще раніше, Samen Костянтинівч навіть не знає, в якому

Одружився Samen Тишкевич у 1957 році в Іркутську з дівчиною із сусіднього села Вірою Самсоною, яка зі своїми батьками була там на засланні. У 1959 році повернувся в Україну, збудував в Голишеві хату. Виростили двох доньок – Галину і Світлану. Мають четверо онуків.

– Я з Богом живу все життя, сказав на завершенні нашої тригодинної розмови незламний українець Samen Тишкевич.

Кость ГАРБАЧУК, спеціально для «Клеванського тракту». Закінчення. Початок



Голишевський духовий оркестр. Євген Тишкевич в першому ряду, 1942р.

бігав розлючений німець з палицею і кричав: "Хто втік?"

Нас знову стали заганяти у камеру, а я у дворі за стіною заховався. А що робити далі, не знаю.

Думаю, через прохідну не пройду і через верх не перелізу – шість рядів колючої проволоки. І ніби на волі, а вийти не можу. Вирішив так – що буде всім, те й мені, піду в камеру. Але побачив якесь двері з ґратами. Штовхнув – вони були відчинені, а за ними сходів, які вели на тюремне горіще. Дівати-ся нікуди – поліз. Через сплухове вікно вибрався на дах, покритий бляхою. Вчепився за жолоб і впа... у тюремний двір. Тільки з іншого боку. Добре, що нікого там не було, а ще ж 12-та година дня!

Стою і думаю, я майже на волі, а як вибратися? Серед двору біля ями з валпом стояла величезна 200 літрова бочка. Вилив з неї

шли. Тоді заарештували зо сто людей. Судила мене "тріпка" дала 10 років таборів і 5 років позбавлення прав.

Табірні поневіряння Євгена Тишкевича розпочиналися на півночі Росії, в Архангельській області. На річці Сухона зекі будували електростанцію. Разом з повстанцями сиділи і кримінальні злочинці: злодії, аферисти, вбивці. Спочатку вони верховодили, але згодом політичні об'єдналися і загнали бандитів під нари.

ДВА ТИЖНІ БЕЗ ХАРЧІВ ДРІМУЧОЮ ТАЙГОЮ

– Годували так, що можна було померти з голоду, – пригадує Євген Костянтинівч. – Тому зібрався наш підлітний комітет, до якого входило 15 людей, і вирішили організувати втечу. Цікаво,

міст, коли настане глибока ніч. Але, втомлені та виснажені, в теплі заснули і проспали аж до ранку. Коли прокинулися, то побачили, як на світанку від мосту в село пішли солдати, які всю ніч сиділи у засідці. Тільки тоді втікнути переправилися. Населенні пункти обходили. Але наближалась зима.

ВОЛИНЯНИНА ЗАКАТУВАН НАЧАЛЬНИК КОНВОЮ

– Ми вже зупинилися в тайзі на ніч, розклали вогонь і тріслися, – розповідає пан Євген. – Були змучені, але веселі: все у нас виходить. Йдемо браво. І втратили пильність. Чули, ніби хтось у тайзі ходить, гілки тріщать. Ми подумали, що якийсь звір, навіть не звернули уваги. А то була людина, яка нас побачила і побігла у